

7. Якимова Л.П. Моделювання сценаріїв розвитку солідарної системи пенсійного забезпечення України / Л.П. Якимова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 385-391.
8. Коваль А.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової пенсійної системи в Україні: вплив на економічну небезпечність : монографія / А.П. Коваль. – К. : НІСІ 2012. – 240 с.
9. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058 - IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
10. Хить Л.В. Комплексна оцінка ефективності пенсійної системи як пріоритетний напрямок соціально - економічної політики Росії [Електронний ресурс] / Л.В. Хить // Теорія і практика суспільного розвитку. – 2011. – № 2. – Режим доступу: <http://teoria-practica.ru/-2-2011/economika/khit.pdf>
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

References

1. Zakharov, M.L. (2012), "International Standards and the Russian pension system", *Zhurnal rosiiskoho prava*, no. 10, pp. 14-29.
2. Yurii, S.I. (2008), *Finansy* [Finance], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 611 p.
3. Voloshyna, A.Yu. (2007), "World experience of pension systems: global trends and inter-state differences" / Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.14, Moscow National Economic University, Moscow, Russia, 20 p.
4. Hrushko, V.I. (2006), *Pensiina systema Ukrainy* [Ukraines pension system], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 336 p.
5. Rudik, V.K. (2010), "The use of international experience in the development of pension insurance in Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn*, no. 2, pp. 180-185.
6. Libanova E.M. etc. (2011), *Pensiina reforma v Ukraini: shliakhy realizatsii* [Pension Reform in Ukraine: ways of Implementation], monograph, Institute of Demography and Social Studies of M.V. Ptukha NAS Ukraine, Kyiv, Ukraine, 270 p.
7. Yakymova, L.P. (2011), "Simulation scenarios of PAYG of pension provision of Ukraine", *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, Ivano-Frankivsk: no 2, pp. 385-391.
8. Koval, A.P. (2012) *Perspektyvy vprovadzhennia zahalnooboviazkovoї pensiinoї sstimy v Ukrainy: vpliv na ekonomichnu nebezpechnist'* [Prospects for the introduction of the mandatory pension system in Ukraine: the impact of economic insecurity], monograph, NISІ, Kyiv, Ukraine, 240 p.
9. Law of Ukraine of 09.07.2003 p. № 1058 - IV «On Mandatory State Pension Insurance», available at: www.zakon.rada.gov.ua
10. Khit, L.V. (2011), "A comprehensive evaluation of the effectiveness of the pension system as a priority of socio - economical policy of Russia", *Theory and practice of social development*, no 2, available at: <http://teoria-practica.ru/-2-2011/economika/khit.pdf>
11. State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua

УДК 336.77:338.43

Башлай С.В.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОСФЕРИ

Bashlay S.V.,
cand.sc.(econ.), associate professor of department of Banking
SHEI "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

CREDIT PROVIDING OF ENTERPRISES OF AGROSPHERE

Постановка проблеми. Сьогодні доводиться констатувати, що вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники володіють слабкою матеріально-технічною базою. Для галузі притаманні низькі темпи структурно-технологічної модернізації, оновлення основних засобів та відновлення природньо-ресурсного потенціалу. В свою чергу, розвиток підприємств галузі та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, в цілому, значною мірою залежать від обсягів та доступності до кредитних коштів. У процесі своєї господарської діяльності сільськогосподарське підприємство відчуває гостру потребу та хронічний брак коштів у джерелах фінансування. Але такі несприятливі умови економічного відтворення суттєво знижують попит на кредитні ресурси. Відтак, ще актуальнішим для сільськогосподарського виробництва стає необхідність

послідовного системного застосування механізму раціонального використання бюджетних, запозичених та власних ресурсів.

Ефективна діяльність підприємств агросфери в сучасних умовах економічної кризи не може функціонувати без належним чином розвиненої та чітко сформованої системи кредитного обслуговування, де однією з найбільш потужних ланок системи кредитного обслуговування агросфери мають бути банки. Але останні не зацікавлені в кредитуванні високо ризикових підприємств зі строком оборотності кредиту більше двох років. Позичальники, особливо дрібні товаровиробники, не мають вільного доступу до кредитних ресурсів через їхню високу вартість, відсутність прийнятного предмету застави, недостатню фінансову грамотність, фінансову нестабільність. Недосконалість механізмів кредитного забезпечення сільськогосподарського виробництва є однією з головних проблем і чинників гальмування розвитку підприємств галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження кредитного забезпечення підприємств, зокрема аграрних, займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.М. Онищенко, В.М. Алексійчук, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, О.О. Непочатенко, С.М. Колотуха, В. Хойер, Й. Шумпетер, Д. Юм та інші. У їхніх наукових працях знайшли відображення основні аспекти вирішення проблеми удосконалення елементів механізму кредитного забезпечення аграрних підприємств. Разом із тим, як було вже зазначено вище, окремі особливості та тенденції розвитку кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств (попри значну кількість напрацювань) залишаються недостатньо вивченими, а тому потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Проаналізувати стан кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств протягом останніх років. Здійснити оцінку кредитної ситуації, що склалася у галузі. Визначити стан, тенденції та виділити особливості кредитного забезпечення банками підприємств аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку підприємства агросфери не втрачають свого стратегічно важливого значення для України, тому що продовжують залишатися однією з базових виробничих галузей економіки країни. Формування адекватного механізму кредитного забезпечення аграрного сектору є базовою передумовою продовження розвитку, модернізації суб'єктів сільського господарства, а стабілізація їхнього фінансово-економічного стану значною мірою залежить від успішного вирішення визначеної проблеми.

Дані табл. 1 дозволяють зробити загальні висновки про існуючу залежність підприємств агросфери від запозичених фінансових ресурсів.

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що процес кредитного забезпечення сільгоспвиробників в Україні не набув стабільної тенденції та має циклічний характер. Кредитним закладам країни необхідно відпрацювати єдиний критерій визначення обсягів кредитування аграрної галузі. Немає одностайної думки щодо оптимального обсягу залучених кредитних ресурсів, їх частки в обсязі валової продукції сільського господарства. Обсяг кредитів, залучених сільгосппідприємствами, не повинен перевищувати 40% обсягу валової продукції сільського господарства. Перевищення цієї граничної межі може призвести до порушення циклу процесу відтворення [3].

Таблиця 1

Динаміка основних показників кредитного забезпечення сільськогосподарського виробництва України у 2007-2013 рр.

Показники	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Залучено банківських кредитів сільськогосподарськими підприємствами, млрд. грн.	16,8	18,2	5,4	9,6	12,5	13,5	11,4
Валова продукція сільського господарства (у порівняльних цінах 2005 р.), млрд. грн.	88,8	104,0	102,1	100,5	118,1	123,6	127,9
Питома вага обсягів кредитів у вартості валової продукції сільського господарства, %	18,8	17,5	5,2	9,5	10,5	10,9	8,9

Джерело: [1, с. 50; 2].

Зважаючи на специфіку функціонування аграрного сектору, у більшості країн світу на державному рівні приймаються спеціальні програми розвитку та підтримки суб'єктів галузі. Не останнє місце при цьому займають і умови кредитних відносин сільгоспвиробників з банківськими установами. Так, наприклад, в таких західноєвропейських країнах, як Великобританія, Німеччина та Франція частка банківського кредиту у формуванні основного капіталу агропідприємств становить 30-50%. В Австрії до 40% обсягів всіх наданих пільгових кредитів банками країни використовується на облаштування й удосконалення організаційної структури ферм, до 30% на будівництво та реконструкцію житлових і господарських приміщень, більше 10% – на механізацію виробництва і тільки 5% – на сприяння реалізації продукції [4; 5]. Важливими факторами досягнення такого стану речей є, з одного боку, підвищена увага держави до

галузі, а з іншого – дієвий режим пільгового кредитування. Банківських кредит є одним із основних елементів складної системи заходів підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

За результатами проведеного дослідження вітчизняними науковцями можна констатувати, що головним елементом вітчизняної системи пільгового кредитування аграріїв є здешевлення їхньої вартості за рахунок бюджетних коштів (в середньому на 10,9%).

Однак, по-перше, частка таких коштів відносно загального обсягу державного бюджету перебуває в межах 0,1-0,5% [6].

А по-друге, вітчизняний механізм пільгового кредитування базується на тому, що спочатку (з моменту отримання банківської позики і, практично, до її остаточного погашення) сам позичальник несе абсолютно всі витрати з обслуговування кредиту і тільки за умови дотримання ним фінансово-кредитної дисципліни та відповідності критеріям проходження певної процедури відбору він може розраховувати на згадану компенсацію. Тобто, первинно на характер і стан встановлення та реалізації кредитних відносин між банком і позичальником фактор вартості позики не впливає.

Для прикладу розглянемо обсяги залучення кредитних ресурсів на загальних і пільгових умовах в окремі роки дослідження. Так, в 2000-2011 рр. пільговий режим кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств засвідчив вагомі позитивні результати. Обсяги одержаних пільгових кредитів з кожним роком зростали.

Результати вивчення стану виконання урядової програми за 2000-2011 роки (на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України) дає підстави констатувати, що обсяги пільгового режиму кредитування підприємств агросфери у 2008 році зросли майже у 19 разів в порівнянні з 2000 роком.

У 2008 році спостерігається найбільше зростання пільгового режиму кредитування. У 2011 році банками України було надано 12,5 млрд. грн. кредитів аграрним підприємствам, а з них 6,5 млрд. грн. належало до схеми часткової компенсації.

Недостатнє кредитне забезпечення підприємств агросфери кредитними коштами є незадовільним ще й у зв'язку з тими умовами, на яких банківські установи надають кредитні кошти. Однією з основних таких умов є вартість кредитних ресурсів.

Результати аналізу розміру відсоткових ставок за банківськими кредитами сільськогосподарським підприємствам представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Рівень відсоткових ставок банків України за кредити, надані сільськогосподарським підприємствам у національній валюті

Період	Середня відсоткова ставка комерційних банків за надані кредити, %	Розмір компенсації відсоткових ставок з держбюджету України, %
2000	56	
2001	35	14
2002	27	10
2003	21	12
2004	17	10
2005	18	10
2006	20	10
2007	18	9
2008	24	12
2009	27	15,37
2010	25	15,5
2011	19	15,5
2012	23	16

Джерело: складено на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України

За даними табл. 2 можна стверджувати, що сучасний етап розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банками визначається та характеризується тенденцією до зростання вартості кредиту. Особливе удорожчання кредитів спостерігається у 2009 році – і це тільки за даними про рівень номінальних відсоткових ставок (не беручи до уваги різні додаткові платежі за кредитами).

Слід зазначити, що сподіване падіння ставок за кредитами банків відбулося у 2012 році (23%) в порівнянні з 2010 роком (25%). Найнижчим розмір відшкодування відсоткових ставок з державного бюджету був у 2007 році і становив 9%, у 2010-2011 роках не змінювався і становив 15,5%.

З метою удосконалення механізму пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників за участі банків та надання йому більш дієвого змісту в Україні варто врахувати також наступні характерні особливості практики країн Західної Європи та Північної Америки. При цьому основним принципом реалізації механізму залишається часткова компенсація відсоткової ставки фінансово-кредитних установ.

Досвід Франції передбачає застосування диференційованої фіксованої (законодавчо закріпленої) пільгової ставки. В свою чергу, ставки банків впливають лише на обсяг бюджетної компенсації. Зокрема, для фермерів передбачено шість видів пільгових кредитів, за якими рівень відсоткової ставки коливається в межах 3,5-8,5%, а державні кошти для компенсації розподіляються не між банками, а між адміністративно-територіальними одиницями (департаментами), які наділені правом проведення відбору банків-кредиторів на конкурсній основі.

Форма організації пільгового механізму, яка передбачає фіксацію як рівня пільгової ставки, так і обсягу бюджетної компенсації застосовується в Німеччині. Пільги часто надаються в рамках реалізації цільових програм, що відповідають відповідним пріоритетам державної політики в галузі. В деяких країнах при цьому законодавчо визначені стандарти обсягів забезпечення кредитів. У Великобританії банки при кредитуванні надають перевагу тільки фермерам у чий власності знаходиться не менше половини фермерського господарства. В США розмір позики не може перевищувати 85% ринкової вартості заставного майна фермера-позичальника.

Також елементом кредитного механізму забезпечення додатковими грошовими коштами сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах варто розглядати програми гарантованих кредитів. Роль держави при цьому може полягати як в наданні додаткових безкоштовних гарантій (первинно, без витрат бюджетних коштів), так і в організації кредитного процесу із залученням спеціалізованих кредитних установ (наприклад, кооперативних іпотечних чи державного земельного банків).

Іпотечні банки можуть формувати кредитні ресурси шляхом продажу іпотечних облігацій чи закладних. При проведенні таких операцій вони заручаються підтримкою держави (наприклад, державної іпотечної установи). Показовим є приклад Данії, де біля 75% зобов'язань агрогосподарств сформовані за рахунок довгострокових, забезпечених іпотекою кредитів [7; 8].

В 2012 році змінами до діючого банківського законодавства в Україні було передбачено створення Державного земельного банку, який мав стати універсальною фінансовою установою, котра працюватиме з усіма формами агропідприємств, використовуватиме різноманітні види застави за кредитами та забезпечить здешевлення вартості кредитних ресурсів для селян. Окрім того, банк мав активно співпрацювати з банками другого рівня щодо рефінансування, надання та отримання гарантій, а також брати на себе частину ризиків, пов'язаних з кредитуванням аграріїв.

Одним з основних завдань такого банку має бути пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників (на рівні 8-9% річних) під заставу землі для власників, або під заставу права оренди, якщо земля в оренді. Досвід країн світу підтверджує необхідність функціонування на ринку земель державного банку, який до того ж зможе виконувати функції регулятора ринку та розпорядника державних сільськогосподарських земель.

Висновки з проведеного дослідження. Безперечно, кредитне забезпечення – це ключовий аспект співробітництва банків та сільськогосподарських підприємств, але перспективним лідером буде той, хто пропонуватиме підприємствам агросфери комплексне стратегічне партнерство.

Загалом сучасний стан кредитного забезпечення сільського господарства залишається на незадовільному рівні. Потреба агропідприємств у кредитах зростає, проте постійно зменшуються розміри залучення кредитних ресурсів, зростають відсоткові ставки на кредити. Така ситуація не може забезпечити ефективне функціонування та стабільний розвиток аграрних підприємств. Тому, на перспективу, банківська система повинна виробити пріоритетні умови для доступності кредитних ресурсів підприємствам агросфери. Удосконалення кредитного забезпечення аграрних виробників має важливе значення для функціонування економіки, адже здійснює вплив на макроекономічну ситуацію, поліпшує соціальний розвиток села.

Особливий інтерес в рамках удосконалення вітчизняної практики пільгового банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників викликають види кредитів, критерії відбору позичальників, об'єкти кредитування та вимоги щодо забезпечення, а також порядок та умови встановлення пільгових відсоткових ставок за банківськими кредитами.

Література

1. Олійник О. Аналіз ринку кредитних послуг / О. Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 18 (217). – С. 49-55.
2. Матеріали офіційного сайту Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
3. Колотуха С.М. Проблеми та перспективи банківського кредитування аграрної галузі регіону / С.М. Колотуха, І.Ф. Коваленко, І.П. Борейко // Банківська справа. – 2009. – № 5. – С. 155-165.

4. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и ее позитивное использование в условиях современной России / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2001. – № 4. – С. 84-92.
5. Кузьмин И. Финансово-кредитное обеспечение сельского хозяйства в развитых странах / И. Кузьмин // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2011. – № 1. – С. 112-121.
6. Скрипник А. Інформаційна складова підвищення ефективності кредитування аграрного сектору / А. Скрипник, О. Ткаченко // Вісник НБУ. – 2011. – № 11. – С. 32-38.
7. Дмитриев И.В. Институциональные и организационные особенности кредитования сельскохозяйственных предприятий в зарубежной практике / И.В. Дмитриев // Банковские услуги. – 2011. – № 1. – С. 29-39.
8. Непочатенко О.О. Кредитне забезпечення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 91-97.

References

1. Oliinyk, O. (2011), "Market analysis of credit services", *Ahrobiznes sohodni*, no. 18 (217), pp. 49-55.
2. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, available at: <http://minagro.gov.ua>.
3. Kolotukha, S.M., Kovalenko, I.F. and Boreiko, I.P. (2009), "Problems and prospects of bank lending agricultural sector in the region", *Bankivska sprava*, no. 5, pp. 155-165.
4. Korobeynikov, M. (2001), "Foreign practice of lending to agriculture and its positive use in modern Russia", *Mezhdunarodnyy selskokhozyaystvennyy zhurnal*, no. 4, pp. 84-92.
5. Kuzmin, I. (2011), "Financial and credit support for agriculture in developed countries", *Mezhdunarodnyy selskokhozyaystvennyy zhurnal*, no. 1, pp. 112-121.
6. Skrypnyk, A., Tkachenko, O. (2011), "Information component efficiency loans for agricultural sector", *Visnyk NBU*, no. 11, pp. 32-38.
7. Dmitriev, I.V. (2011), "Institutional and organizational features of lending to agricultural enterprises in foreign practice", *Bankovskie uslugi*, no. 1, pp. 29-39.
8. Nepochatenko, O.O. (2011), "Credit support the current of agricultural enterprises activity", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 91-97.

УДК 005.915 : 336.71

Чмутова І.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Chmutova I.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of banking department
Simon Kuznets Kharkiv National Economic University

TECHNOLOGIZATION OF BANK FINANCIAL MANAGEMENT AS A RESULT OF EVOLUTIONARY PROCESS

Постановка проблеми. Нові виклики в економіці, прискорення та непередбачуваність змін в усіх її сферах, багатовимірність діяльності сучасних організацій вимагають трансформації управління ними за рахунок удосконалення інструментів, методів, технологій. Це повною мірою відноситься й до банків, які є важливою ланкою фінансової системи. Основною передумовою технологізації фінансового управління банками, тобто його поділу на процедури і операції, є зростаючий рівень складності управлінського процесу і складність функціонування самих банків, яка обумовлена широким спектром банківських операцій та послуг, наявністю значної кількості ризиків, дією різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теперішній час наукою отримано значні здобутки у сфері фінансового управління банками, представлені у роботах Г.М. Азаренкової [1], Т.А. Васильєвої [2], О.В. Васюренка [3], С.М. Козьменка [2; 4], Л.В. Кузнецової [5], Б.В. Самородова [6], Л.О. Примостки [7], П. Роуза [8], Дж. Сінкі [9] та інших, які присвячені підходам до управління фінансовими потоками банку [1], банківськими ризиками [2], банківськими ресурсами [3], фінансовим